'Berlijnse kunstenaars wilden na Wende niet samengaan'

Serie: De Masterscriptie

Achtergrond - 31 juli 2020 - Auteur: Jesse Oude Egberink

West- en Oost-Berlijn hadden na de Duitse deling elk een eigen Akademie der Künste, een prestigieus instituut waar de belangrijkste kunstenaars van het land elkaar konden ontmoeten en ideeën konden uitwisselen. Na de val van de Muur werden de instituten in een moeizaam proces samengevoegd tot één academie. Renske de Vries volgde de master Duitslandstudies aan de Universiteit van Amsterdam en schreef haar masterscriptie over dit verenigingsproces.

Waar gaat je onderzoek over?

"Mijn onderzoek gaat over de Akademie der Künste (AdK) in Berlijn. Oorspronkelijk was er één instituut, maar na de Duitse deling werden er twee academies opgericht. In West-Berlijn was er de AdK-West en in Oost-Berlijn de AdK-Ost. Die was het hoogste culturele orgaan van de DDR. Ik vroeg me vooral af hoe dat samengaan van de AdK's was verlopen.

Na de vreedzame revolutie in 1989 in de DDR volgde al binnen een jaar de Duitse eenwording. Veel mensen hadden dat niet zien aankomen. Door de eenwording kregen instituten als de Akademie der Künste, met locaties aan beide zijden van de Muur, het idee dat ze vroeg of laat ook moesten verenigen. Beide academies zagen dat eigenlijk niet zitten want er waren te veel verschillen, dachten ze. En ze vonden allebei dat ze zelf genoeg relevantie hadden om naast elkaar te bestaan.

Mijn scriptie gaat over hoe de AdK-West en AdK-Ost uiteindelijk toch, in 1993, zijn verenigd, hoe dit proces is verlopen en over de vraag hoe de leden van de beide instituten deze vereniging hebben ervaren."

Wat is het interessantst aan je scriptie?

"Het is erg interessant om te zien hoe verschillende emoties en sentimenten tegelijk een rol speelden. In het Oosten hadden veel mensen aanvankelijk nog de hoop dat ze de DDR zelf konden hervormen. Dat speelde ook bij de AdK-Ost. Die had wel kritiek op de Oost-Duitse regering, maar dat was niet omdat het instituut de staat weg wilde hebben, het wilde de staat beter maken. De meeste

kunstenaars waren socialist en hadden nog steeds een socialistische droom voor ogen.

In de loop der tijd ontstond steeds meer het besef dat het tot een vereniging met de West-Berlijnse academie zou komen. Dit leidde tot angst bij het Oost-Berlijnse instituut. De droom om te hervormen sloeg om in angst om de eigen culturele identiteit te verliezen. Ook bleek vanuit de stad Berlijn geen politieke bereidheid om twee instituten financieel in leven te houden. Tegelijkertijd was de identiteit van de AdK-Ost als staatsinstituut beladen. Vooral hierover waren de meningen bij de AdK-West erg verdeeld. Want wat moest je nou met zo'n staatsinstituut uit de DDR?"

Waarom was het zo beladen dat de AdK-Ost een staatsinstituut was?

Renske de Vries volgde de master Duitslandstudies aan de Universiteit van Amsterdam. Ze studeerde in juli 2020 af met haar scriptie 'Liebesheirat oder Venunftehe? The unification of the Akademie der Künste in Berlin 1989-1993'

"Veel kunstenaars en medewerkers van de academie waren door het DDR-regime aangewezen en sowieso moest die alle leden goedkeuren. De SED (de communistische partij die het in de DDR voor het zeggen had, red.) had een dikke vinger in de pap in de AdK-Ost. Als ze bijvoorbeeld iemand als Christa Wolf (een relatief onafhankelijke schrijfster, red.) aan de academie wilden toelaten, dan moesten daar ook staatskunstenaars bij gekozen worden. Daar waren veel leden van de AdK-Ost ontevreden over.

De AdK-West zag de AdK-Ost als een ondemocratisch en totalitair instituut. Ze wilde haar democratische principes niet aan de kant zetten door ondemocratisch gekozen leden van de AdK-Ost toe te laten. Tegelijkertijd zagen mensen als Walter Jens, president van de West-Berlijnse academie vanaf 1990, in dat de leden van de AdK-Ost vooral ook kunstenaars waren. Er zaten zeker kunstenaars bij die in het Westen respect genoten en er waren personen die lid waren van zowel de AdK-Ost als de AdK-West. Veel leden van de AdK-West vonden dat deze Oost-Duitse kunstenaars een plek moesten krijgen in de verenigde Duitse kunstwereld."

Heb je iets nieuws ontdekt?

"Wat ik erg interessant vond om te ontdekken, is dat de vereniging van beide instituten helemaal niet vanzelfsprekend was, en dat vooral de AdK-Ost daar aanvankelijk helemaal geen belang bij had. Het Oost-Berlijnse instituut had na de val van de Muur eigenlijk vooral de insteek om hun eigen instituut van binnenuit

te vernieuwen. Zo hebben ze nog een tijdje geprobeerd om van het instituut een Europese sociëteit te maken, om zo meer internationale erkenning te krijgen. De vereniging van beide academies was vooral een laatste strohalm."

Kun je iets zeggen over het onderzoeksproces?

"Ik wilde de reconstructie van de institutionele vereniging vooral baseren op primaire bronnen en niet alleen op de literatuur over de AdK en over de Duitse eenwording die ik had. Aanvankelijk had ik niet veel primaire bronnen. Ik besloot maar gewoon het archief in Berlijn in te duiken, maar had toen het probleem dat bronnen van minder dan dertig jaar oud niet vrij toegankelijk zijn. Hierdoor had ik eigenlijk alleen bronnen uit de jaren ‘89 en ‘90, en dan vooral van de AdK-Ost. Dat waren mappen vol met correspondenties en notulen.

Verder had ik twee bundels die de AdK in 1997 heeft gepubliceerd, met collecties van allerlei losse bronnen, stukjes uit vergaderingen en briefwisselingen van de oprichting tot aan de vereniging in 1993. Ik heb deze bronnen op chronologische volgorde gezet om een overzicht te krijgen van de ontwikkelingen in de jaren ‘89-’93. Al met al vond ik het onderzoek doen heel erg leuk."

Wat is de relevantie van je onderzoek?

"Het laat zien dat een vereniging niet altijd vanzelfsprekend was. Aan beide kanten van de Muur waren eigen tradities ontwikkeld die, zo vonden de beide academies, bewaard moesten blijven. Ten tweede denk ik dat dit onderzoek ook interessant is in het licht van de latere kunstdebatten. De Oost-Duitse kunst moest in het westen worden geïntegreerd, maar welke kunstenaars moesten dan de Oost-Duitse kunstwereld representeren? Die vraag leidde tot veel spanningen. Neem je dan de kunstenaars die in dienst van de staat opereerden, zichtbaar waren in de DDR en die de mensen herkenden, maar tegelijkertijd wel een dictatoriaal en onderdrukkend regime representeerden? Of kies je dissidente kunstenaars als een Wolf Biermann, die zich actief tegen de Oost-Duitse staat hebben verzet?

Die vraag was lastig, omdat er dissidente kunstenaars waren die staatsopdrachten hadden gekregen en staatskunstenaars die veel moeite hadden met het regime, onder wie veel leden van de AdK-Ost. Die kunstenaars hebben ook veel te maken gehad met censuur op hun werk."

Werd de uiteindelijke vereniging als eerlijk ervaren?

"Dat is moeilijk te zeggen. Uiteindelijk is er na de vereniging weinig van de AdK-Ost bewaard gebleven. Zo is het onderzoeksinstituut opgeheven en is ongeveer tweederde van de medewerkers ontslagen. Van de kunstenaars is ongeveer een

derde opgenomen in de AdK-West. Voor de AdK-West zelf veranderde er niet zoveel. Wel stapten 26 kunstenaars op toen in 1992 een meerderheid van de AdK-West voor samengaan met de AdK-Ost stemde.

Hoe de vereniging op individueel niveau werd ervaren, is lastig te zeggen, maar het proces heeft wel veel wonden achtergelaten. Dit zat 'm vooral in het gevoel dat een deel van de kunstenaars werd 'opgeofferd' om tot een vereniging te kunnen komen. Tegelijkertijd kun je je ook afvragen, was er een andere mogelijkheid? De AdK-Ost veranderde van een staatsinstituut in een instituut zonder staat."

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel:
https://www.duitslandinstituut.nl/artikel/39191/berlijnse-kunstenaars-wilden-na-wende-niet-samengaan